

A industria cultural galega no horizonte 2025. As artes escénicas (Resume)¹

Inma López Silva

Artes escénicas, artes vivas ou artes performativas son todas aquelas creacións que teñen como característica común a súa execución en vivo, baseada na exhibición duns signos icónicos, múltiples e simultáneos e que requiren da copresencialidade comunicativa para poderen expresar o seu significado artístico. O teatro en todas as súas modalidades, a ópera, a danza, o circo, a maxia, o music hall e o cabaret, entre outras, son todas elas artes escénicas que comparecen, en maior ou menor medida, en todos os campos culturais occidentais e que constitúen un sector económico e laboral de importancia crecente. No caso galego, aínda non dándose o desenvolvemento sistémico de varias desas fórmulas artísticas, a chegada do século XXI supuxo a consolidación dunha tendencia que xa se anunciaba na década dos noventa relativa ao progresivo afianzamento da oferta de espectáculos diferentes do teatro, que, desde os anos setenta viña centralizando a actividade escénica en Galicia, seguramente pola facilidade para harmonizalo cos discursos filoloxizantes que establecían a literatura galega como centro do campo cultural, pola importancia da lingua na definición da identidade, e pola fortaleza simbólica dos nomes dunha tradición teatral herdada trala ditadura franquista. Os avances que, fundamentalmente desde 1984 (ano de creación do Centro Dramático Galego), foi dando o sector teatral para o afianzamento do seu propio tecido institucional e económico, amósanse case catro décadas despois como esenciais á hora de integrar as demais artes escénicas que aparecen no campo cultural galego ao abeiro dos discursos híbridos da posmodernidade artística, da creación fronteiriza e, sobre todo, da fuxida da palabra que, se ben é tamén un froito posmoderno de reivindicación das outras fórmulas expresivas, atopa na diglósica Galicia posibilidades de fuxida do discurso simbólico que asocia lingua a compromiso político e identitario.

1. Do “teatro” ás “artes escénicas” : crónica dun cambio de modelo que vai alén do simplemente conceptual

O informe publicado polo Consello da Cultura Galega e titulado *As artes escénicas en Galicia: situación e perspectivas*, sinalaba en 2013 unha serie de tendencias do sector que, se por unha banda apuntaban a consolidación de liñas de actuación anteriores, por outra anunciaban cambios nun sistema creativamente moito máis plural, menos ideoloxizado, deficitario no ámbito dos públicos, moi precario nos planos laboral e económico e moi consolidado no plano institucional cunha compañía pública de teatro e outra de danza.

---

¹ Presentamos aquí un extracto do traballo presentado nas Xornadas do Consello da Cultura Galega, do que seleccionamos o seu punto primeiro relativo aos datos e estado da cuestión e no que se xustifica a nosa proposta de mudanza do modelo de intervención sobre o sector que funciona no sistema teatral galego desde 1984. Traballamos na próxima publicación dos puntos 2 e 3 do devandito traballo.

En efecto, unha das características fundamentais do sector escénico galego é a súa forte dependencia do ámbito institucional, debido probabelmente a factores de orde histórica pero tamén á natureza do vínculo ideolóxico entre escena e poder. Trala ditadura franquista, o modelo de recuperación do teatro foi harmónico co resto de modelos de política cultural europea que, desde o ideario francés da cultura coma servizo público responsabilizaba os poderes públicos da consolidación e supervivencia deste sector produtivo. Isto non só ten que ver con cuestións de orde ideolóxica vencelladas coa vella reivindicación da esquerda galeguista arredor da estatalización dos dereitos esenciais, senón tamén coa especificidade económica das artes escénicas, suxeitas ao chamado “efecto Baumol” ou “lei de fatalidade dos custos” que implica necesariamente aos Estados na súa protección e promoción². Sexa como for, o certo é que os debates arredor do modelo de xestión xerados nas últimas Mostradas de Ribadavia deron lugar a unha tendencia que marcaría tanto a formación do sistema teatral galego coma o seu desenvolvemento futuro en relación co resto de artes escénicas: un sobredimensionamento do ámbito institucional como garante e supervisor de todos os procesos do sistema. Alén diso, e en segundo lugar, esas circunstancias de formación do sistema lideradas polos artistas (produtores), deron lugar a unhas dinámicas de desenvolvemento do sistema que procuraban compensar a devandita fatalidade dos custos a través dun especial coidado da produción en detrimento doutros factores do sistema baixo unha crenza básica: fortalecendo a produción de teatro desde o ámbito institucional, a través da creación de institucións e do investimento económico, lograríase pór en marcha o resto de dinámicas do sistema, fundamentalmente o mercado e o consumo.

Esta crenza nun principio foi funcional, pero co tempo amosouse insuficiente, pois, tal como constata o citado informe do Consello da Cultura Galega, o sistema das artes escénicas ten eivas esenciais nos seus mercados (aínda non autorregulados nin liberalizados) e, sobre todo, no consumo, onde, case catro décadas despois de se crear o CDG (data convencional na que datamos o inicio do sistema teatral galego actual), aínda non existe un público capaz de soste-lo por si só a existencia tanto do mercado escénico coma do sector produtivo. Noutras palabras: sen o investimento público no teatro galego e nas demais artes escénicas, o sector esmorecería. Algúns datos significativos poden axudarnos a facer un balance que nos amose un estado da cuestión a día de hoxe que, asemade, apunte as tendencias futuras.

Segundo o informe do Observatorio da Cultura Galega de 2016, o sector das artes escénicas aporta á cultura galega³ o 7,8%. Entre 2008 e 2016, as empresas de espectáculos en Galicia

---

² Segundo esta norma, as artes escénicas, pola súa natureza expresiva en vivo, teñen unha tendencia consubstancial ao déficit debido á lagoa de produtividade que se xera cando os gastos son constantes (por realizaren o produto en cada función) mentres que os ingresos tenden a diminuír (a cada función, esgótase o público e, con ese desgaste, esgótase tamén o ingreso). Esa tendencia, descrita polos economistas estadounidenses William J. Baumol e William G. Bowen no ano 1966, cúmprese sempre nas artes escénicas e noutros sectores económicos que contradín a economía clásica, xa que o aumento de investimento en salarios debería ir sempre acompañado dun aumento da produtividade. Esta lagoa de produtividade (que as artes escénicas comparten con outros sectores coma o sanitario ou o educativo) xera a necesidade de inxeccións externas que garantan a súa existencia, considerada necesaria para a convivencia e calidade de vida dos pobos. É por isto polo que os Estados de benestar xustifican a subvención como fórmula para soste-lo estas artes deficitarias que constitúen un ben público.

³ A cultura en Galicia implica o 2% do PIB, cun total de 1103 millóns de euros e o 3% da forza laboral galega.

(recollidas no Instituto Nacional de Estadística baixo o epígrafe de “Actividades de diseño, creación, artísticas e de espectáculos”) experimentaron un ascenso en canto ao seu número.

Actividades de creación, artísticas e espectáculos en Galicia	Total								
	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009	2008
	1.741	1.611	1.420	1.388	1.332	1.331	1.289	1.257	1.149

Fonte: Instituto Nacional de Estadística

Porén, no epígrafe inclúense empresas de tipo moi diverso. Non existe un dato desagregado que implique o concepto “empresa de produción de artes escénicas”, mais podemos facernos unha idea se unimos os datos para a comunidade autónoma de Galicia que implican a evolución de empresas de produción de teatro e danza:

Compañías de teatro en Galicia														
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Total	226	212	208	199	221	249	267	267	249	221	213	231	228	229
Porcentaxe	6,9	6	7	5,9	6,5	6,9	7,2	7	6,9	6,8	6,6	6,4	6,3	6,1

Fonte: Ministerio de Educación, Cultura e Deporte. Instituto Nacional de las Artes Escénicas y de la Música. Centro de Documentación Teatral. Explotación Estadística das Bases de Datos de Recurso

Compañías de danza en Galicia														
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Total	82	82	71	73	73	75	75	77	81	83	85	86	86	88
Porcentaxe	10,7	10,5	11,3	10,7	10,1	9,6	9,3	9,1	9,3	9,3	9,3	9,2	8,9	8,8

Fonte: Ministerio de Educación, Cultura e Deporte. Instituto Nacional de las Artes Escénicas y de la Música. Centro de documentación de Música y Danza. Explotación Estadística das Bases de Datos de Recursos Musicais e da Danza.

Tendo en conta estes datos, e aínda faltando (ou estando incluídas nalgún deses epígrafes) empresas específicas para a produción de circo, maxia ou mesmo monicreques, é apreciable a repercusión da crise nunha caída do número de compañías de teatro a partir de 2010, que pola altura de 2016 aínda non amosa unha recuperación das cifras acadadas na situación pre-crise económica. Malia que na danza a tendencia é de aumento do número de compañías nos mesmos anos nos que o teatro experimenta a caída, o certo é que en termos absolutos ese incremento non compensa (no sector) a caída no teatro.

Mais o número de empresas non o implica todo na análise dun sector. Interéranos tamén analizar a evolución da produción e mais do consumo, para termos unha idea sobre o mercado:

Representacións de obras teatrais, espectadores e recadación en Galicia													
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Representacións	2362	2495	2266	2467	2747	2597	2944	2611	1857	1506	1495	1522	1527
Espectadores (Miles)	419	468	445	499	580	563	549	491	430	397	355	366	398

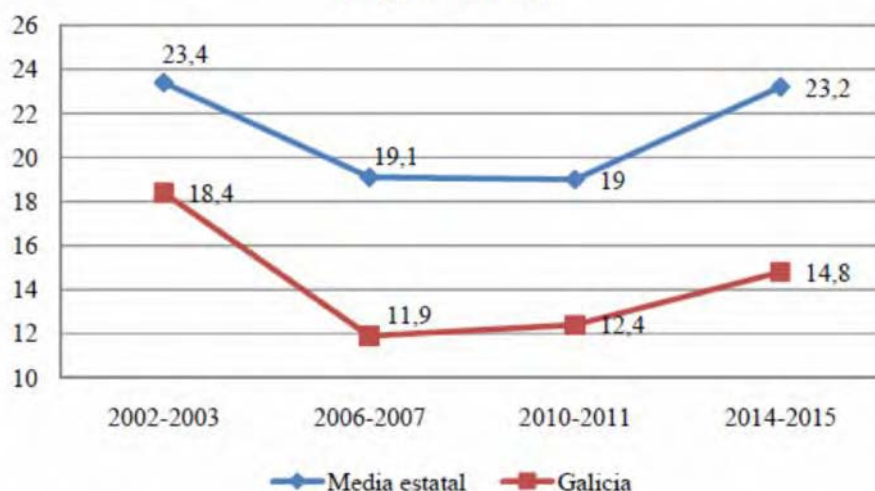
Recadación (Miles)	2231	1923	2232	2240	2490	2539	3200	2607	2445	2368	2364	3464	4133
Espectadores/representación	177	188	196	202	211	217	186	188	232	263	237	240	260
Gasto medio/espectador	5,3	4,1	5	4,5	4,3	4,5	5,8	5,3	5,7	6	6,7	9,5	10,4
No cálculo do gasto medio por espectador tivéronse en conta todos os espectáculos reflectidos en cada cadro, incluídos os de balde													
Fonte: Sociedad General de Autores y Editores. Anuario das Artes Escénicas, Musicais e Audiovisuais.													

Representacións de danza, espectadores e recadación en Galicia													
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Representacións	109	190	135	176	183	159	169	134	106	91	77	68	65
Espectadores (Miles)	28	60	52	55	42	62	64	43	46	41	35	30	30
Recadación (Miles)	261	547	596	441	537	490	376	339	288	241	205	173	169
Espectadores/Representación	257	316	385	310	232	392	381	323	433	450	452	441	459
Gasto medio/representación	9,3	9,1	11,5	8,1	12,7	7,9	5,9	7,8	6,3	5,9	5,9	5,8	5,6
No cálculo do gasto medio por espectador consideráronse todos os espectáculos reflectidos en cada cadro, incluídos os de balde.													
Fonte: Sociedad General de Autores y Editores. Anuario das Artes Escénicas, Musicais e Audiovisuais.													

Mentres que no número de espectadores por función e no gasto medio non se aprecian diferenzas importantes, si se produce unha caída do número de representacións e no de espectadores a partir do período 2010-2011 (na danza 2012) que aínda non se recuperaron cara a cantidades anteriores á crise pola na fin da secuencia. Non se aprecian diferenzas notábeis na recadación seguramente debido ao incremento do IVE do 10% ao 21% desde 2012. A clave, por tanto, está nos índices de asistencia.

O informe *Os hábitos culturais dos galegos I*, emitido polo Consello da Cultura Galega, determinaba que, en 2016, só o 14,8% dos residentes en Galicia asistían ao teatro (moi por debaixo da media estatal, situada no 23,2%). A frecuencia de asistencia é tamén negativa: o 61,6% das e dos galegos non van nunca ou case nunca a espectáculos escénicos, nunha tendencia que, de feito, amosa os seus peores datos de asistencia no período 2006-2012; alén diso, só o 5,3% van ao teatro máis dunha vez por trimestre. No caso da danza, as e os galegos só acoden a ela nun 5% (a media estatal é do 7%), e aqueles que o fan máis dunha vez por trimestre non chega ao 3%. Á ópera acode un 1,5% (a media estatal é do 2,5%); e ao circo só o 6,5% das e dos galegos declaran ter acudido a algunha función no último ano e o 67,1% declara non ter ido nunca ou case nunca; con todo, o circo é, entre as artes escénicas e tralo teatro, a disciplina que máis parece interesar ás galegas e galegos.

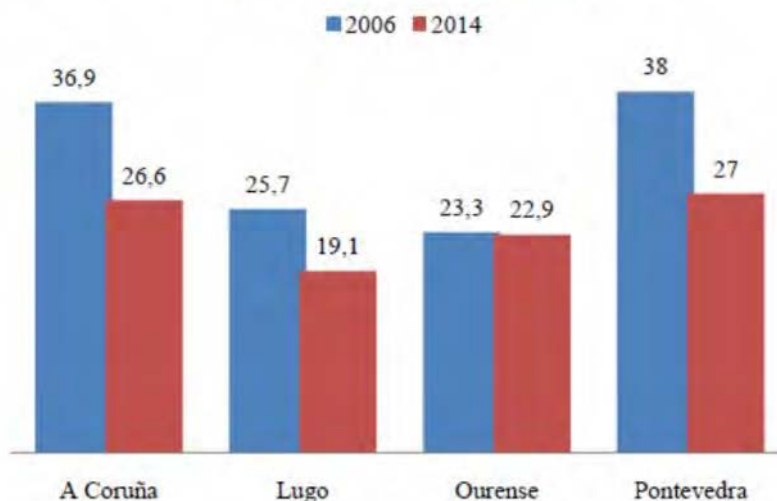
Evolución persoas segundo a asistencia ao teatro, en comparativa coa media estatal. Serie temporal 2002-2015

Fonte: Ministerio de Educación, Cultura y Deporte. *Encuesta de Hábitos y Prácticas Culturales en España 2014-2015*.

No segundo volume de *O ocio e os hábitos culturais dos galegos* atopamos datos interesantes que afondan nunha evolución da asistencia a espectáculos. En 2014, máis do 72% da poboación nunca fora a espectáculos de artes escénicas (neste caso contéplase teatro, contacontos, monicreques e circo), 8,5 puntos por riba do mesmo dato en 2006.

Persoas que asistiron algunha vez ao ano ao teatro, monicreques, contacontos e circo, en Galicia, por provincias. Anos 2006-2014.

IGE. Ocio e hábitos culturais 2006-2014. Enquisa estrutural a fogares.

A hipótese que manexamos para explicar este dato é a importancia que tivo a crise económica de 2008 na redución do consumo cultural (considerado ocio) nas familias galegas, cuxa baixa do poder adquisitivo e cuxa percepción dunha necesaria austeridade no seu comportamento

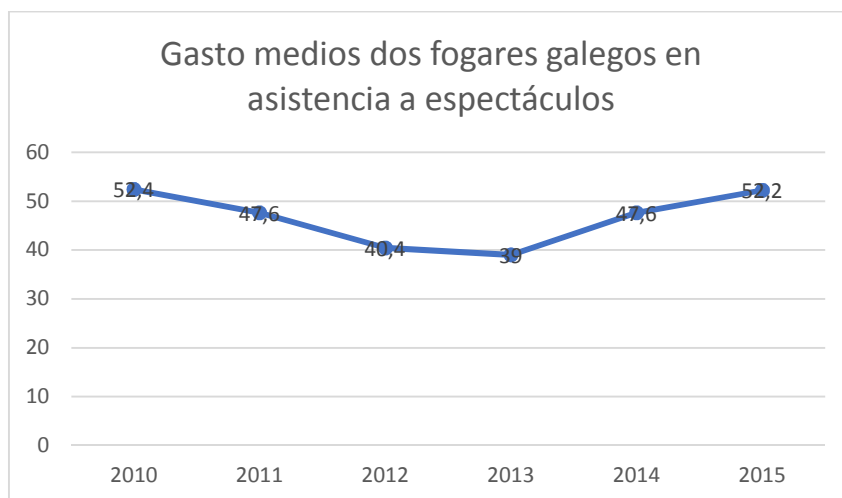
económico os levaría a reducir o gasto neste tipo de actividades, sobre todo tendo en conta que, segundo o mesmo informe, se reduce considerablemente o número daqueles que dan como motivo para a non asistencia a espectáculos a falta de equipamentos escénicos na proximidade ao seu domicilio. O informe *O gasto cultural dos fogares galegos*, publicado polo Consello da Cultura Galega en 2016, semella corroborar esta hipótese. Nel vese claramente como, entre 2010 e 2016, o gasto cultural das familias galegas baixa dunha media de 755,5€ (2010) a 587,7€ (2015), e iso a pesar de que Galicia é a comunidade autónoma na que máis se incrementa porcentualmente o gasto en bens e servizos culturais en relación co resto do gasto do fogar (un 15,3%). Do mesmo xeito, Galicia é a comunidade autónoma onde, en 2016, máis aumentou o gasto en bens e servizos culturais por persoa (235€ de media, 33,1€ máis ca o ano anterior). Porén, os datos desagregados resultan desalentadores, xa que boa parte dese aumento de investimento se debe á compra de bens e equipas de tratamento da información e de internet. De feito, no apartado de libros e publicacións periódicas ou no de bens e servizos culturais propiamente ditos, é apreciable un paulatino (e preocupante) descenso no investimento entre 2010 e 2015:

Gasto en bens e servizos culturais por grupos de gasto en Galicia. 2010-2015

Grupos de gasto	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Total	784,5	726	684,7	603,1	548,6	635,8
Libro e publicacións periódicas	186,1	154,9	135,6	117,3	99,4	96,8
Servizos culturais	182,5	171,9	206,3	177,1	150,6	232,7
Equipos e accesorios audiovisuais de tratamento da información e Internet	359,2	349,2	304,2	267,6	255,6	258,3
Outros bens e servizos	56,7	50,0	38,6	41,0	43,0	48,0

Fonte: Instituto Nacional de Estadística. Encuesta de Presupuestos Familiares. Base 2006

O gasto dos fogares galegos en espectáculos é de 52,2€ (a media estatal é de 82,7€), aínda que este dato nos interesa na súa evolución histórica pois, malia que o dato de 2015 indica un lixeiro repunte, dáse hai unha considerábel caída desde os 52,1€ de media rexistrados en 2010. Dalgún xeito, os anos da crise económica reflectíronse nunha caída do gasto en espectáculos das galegas e dos galegos, e a suposta “recuperación económica” iniciada en 2015 parece reflectirse tamén na volta aos datos previos á crise ou dos primeiros anos da mesma:

Fonte: Elaboración propia a partir de datos do Instituto Nacional de Estadística

Independentemente das cuestións obvias arredor das consecuencias da caída de públicos e gasto na economía teatral e mais nas vías de supervivencia do sector produtivo, o balance de datos, relacionado coas tradicionais políticas de intervención teatral desde as institucións públicas, fannos pensar nun necesario cambio de modelo que palíe a forte dependencia do sector produtivo a respecto do investimento público como vía practicamente única para resolver no sistema das artes escénicas en Galicia a lagoa de produtividade derivada do dilema de Baumol.

Tradicionalmente, as políticas teatrais galegas desde 1984 primaron o sector produtivo desde a crenza de que a existencia da oferta desenvolvería a demanda. Isto foi así durante os primeiros anos nos que o sistema teatral se foi desenvolvendo mediante un mercado que, coma os seus homólogos nos países da contorna, é fortemente dependente do control público. Mais, seguramente de xeito natural, as artes escénicas en Galicia tocaron un teito de público derivado dese esquema único de proteccionismo produtivo. A crise económica que chega ao seu punto álxido no período 2010-2011 sitúa as artes escénicas galegas na aporía de se organizaren arredor dun sistema que, ante unha conxuntura de crise de financiación do sector público como foi a derivada daquela situación (prima de risco en valores por riba dos 100 puntos, concellos en creba técnica, endurecemento governamental do teito de gasto), non posúe un hábito de consumo o suficientemente desenvolvido como para garantir igualmente o sostemento das artes escénicas.

Durante este período, e como amosan os datos, o mercado treme, e só a inxección de diñeiro público (nun descenso iniciado en 2010 de aproximadamente o 30% no orzamento destinado a artes escénicas polo goberno galego) sostén de xeito moi precario a produción escénica, algo que se ve na caída do número de funcións relacionado directamente cun descenso no número de compañías activas no período. Nun horizonte de futuro, por tanto, sería recomendábel comezar de xeito inmediato políticas de fomento do consumo en artes escénicas como camiño desde o que, no medio prazo, fortalecer o mercado e comezar a reducir a súa forte dependencia do investimento público.

Efectivamente, a liña de organización do sistema das artes escénicas en Galicia deu resultados positivos ata o de agora xa que as dinámicas escénicas estaban orientadas cara á emerxencia primeiro e a consolidación do sistema, despois. Neste senso, no haber do sistema

cóntanse éxitos que lograron fortalecer e convertelo nun sector, como vimos, relativamente potente dentro do campo cultural galego. Desde este punto de vista, a funcionalidade da estrutura institucional é indubidábel, e dela derívanse, precisamente, outros factores esenciais que non só garantiron o desenvolvemento das artes escénicas, senón que sinalan as súas pautas de continuidade (a posta en marcha da Escola Superior de Arte Dramática de Galicia, a garantía de distribución a través da Rede Galega de Teatros e Auditorios, a clarificación e autonomización dos procesos de canonización escénica...). Mais as debilidades do sistema, derivadas esencialmente da *questione* dos públicos que vimos de apuntar, fan pensar nun futuro problemático. Neste sentido, o fracaso na creación de compañías residentes dependentes do ámbito público, foi o síntoma da incapacidade dos distintos axentes do sector para a compensar a hipertrofia do investimento estatal en artes escénicas e iniciar un camiño privatizador capaz de conciliar ese feito coa súa definición indiscutibelmente pública (a arte como ben común).

Ademais, a precariedade económica e laboral xa tradicional no sector das artes escénicas, vese acrecentada en Galicia pola condena á itinerancia e pola imposibilidade de conectar co público potencial que podería dar estabilidade ao mercado ao carecerse de estruturas de exhibición intensa e estábel que poidan fidelizar públicos e xerar expectativas arredor da programación. Velaí, por tanto, outra das graves carencias do sistema das artes escénicas: as pautas de programación, dependentes de espazos que, malia crecentes, programan artes escénicas desde intereses a miúdo moi distintos dos culturais e por persoas pouco formadas nas especificidades e necesidades do sector escénico. Unha vez máis, unha verdadeira vontade institucional por resolver os múltiples problemas deste ámbito mediador indispensable, podería ser a clave para encetar unha verdadeira política de promoción de públicos.

Todos estes aspectos, agravados polas baixas audiencias, deron lugar nos últimos anos a un proceso de autorrenovación do sistema das artes escénicas en Galicia que, a falta dunha verdadeira acción institucional sobre o mesmo, reaxusta as súas múltiples dinámicas para así garantir a súa propia continuidade. Seguramente a crise económica que tanto precarizou os indicadores fundamentais das artes escénicas en Galicia serviu como revulsivo que acelerou certas dinámicas de cambio que cumpren unha función adaptativa, chegando a propor unha reformulación da propia doxa do sistema en relación co campo cultural, como veremos a continuación. Desde o noso punto de vista, son fundamentalmente catro os aspectos nos que se está forxando ese cambio de modelo: a desnacionalización do teatro galego, o proceso de desfiloloxización e, por tanto, a tendencia á hibridación de das distintas artes escénicas nun único concepto; a aparición do discurso feminista como identidade politicamente emancipadora, e a ruptura xeracional que implica novos modos de organización artística.

Bibliografía

Appadurai, Arjun (1996) *Modernity at large. Cultural dimnsions of globalization*. Minneapolis & London: University of Minnessota Press.

Consello da Cultura Galega (2016) *Ocio e hábitos culturais dos galegos I e II*. Documentos de Traballo. Observatorio da Cultura Galega. En liña: <http://consellodacultura.gal/publicacion.php?id=3564> [15/6/2017]

<http://observatorio.consellodacultura.gal/master/ocioehabitos.pdf> [15/6/2017]

Consello da Cultura Galega (2016) *O sistema produtivo da cultura*. Datos e informes. Observatorio da Cultura Galega. En liña: <http://consellodacultura.gal/libros-tipo.php?tipo=Documento%20de%20Traballo> [15/6/2017]

Consello da Cultura Galega (2014) *As empresas culturais en Galicia*. Datos e informes. Observatorio da Cultura Galega. En liña: <http://consellodacultura.gal/libros-tipo.php?tipo=Documento%20de%20Traballo> [15/6/2017]

Consello da Cultura Galega (2016) *O gasto en cultura dos fogares galegos*. Datos e informes. Observatorio da Cultura Galega. En liña: <http://consellodacultura.gal/publicacion.php?id=4280> [15/6/2017]

Consello da Cultura Galega (2015) *Panorama estatístico das artes escénicas galegas*. Datos e informes. Observatorio da Cultura Galega. En liña: <http://consellodacultura.gal/libros-tipo.php?tipo=Documento%20de%20Traballo> [15/6/2017]

Eiermann, André (2009) *Postspektakulëriches Theater. Die Alterität der Aufführung und die Entgrenzung der Künste*. Bielefeld: Transcript Verlag.

Figuroa, Antón (1988) *Diglosia e texto*. Vigo: Xerais.

Fraser, Nancy (2009) "El feminismo, el capitalismo y la astucia de la historia". *New Left Review* 56. 87-104.

Lehmann, Hans-Thies (2002) *Le théâtre posdramatique*. Paris: L'Arche.

López Silva, Inmaculada (2013) "O teatro galego no medio século" *Grial* 200. 113-121.

López Silva, Inmaculada (2015a) *Resistir no escenario. Cara a unha historia institucional do teatro galego*. Santiago: USC-Xunta de Galicia.

López Silva, Inmaculada (2015b) "Teatros nacionais: ¿principio del fin o inauguración de un nuevo modelo?", *ADE Teatro*, 154. 58-69.

López Silva, Inmaculada (2016) "O sonho teatral das Irmandades" *Grial* 211 (xull-set 2016). 30-41.

Mignolo, Walter (2003) *Historias locais/diseños globales. Colonialidad, conocimientos subalternos y pensamiento fronterizo*. Madrid: Akal.

Sección de Música e Artes Escénicas (2013) *As artes escénicas en Galicia: situación e perspectivas*. Santiago de Compostela: Consello da Cultura Galega.

Vieites, Manuel F. [coord.] (2001) *Galicia e a residencia teatral: compañías residentes e regularización do tecido teatral*. Santiago: Consello da Cultura Galega.

Vieites, Manuel F. (2010) "As artes escénicas. Elementos para unha diagnose" *O capital da cultura. Unha achega ás industrias culturais de Galicia*. Santiago: CIEF-Fundación Caixa Galicia. 463-537.